Περιοδικό Εξ Υπαρχής, Τεύχος 1, Απρίλης 1999.

ΚΡΙΤΙΚΗ

Κοινωνική κριτική και κοινωνία των πολιτών:
Η περίπτωση του ελληνοκυπριακού εθνικισμού

Καίσαρα Μαυράτσα

Ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός, όπως και τόσοι άλλοι εθνοτικοί εθνικισμοί, έχει ιστορικά δημιουργήσει μιαν πολιτική κουλτούρα, η οποία, για να χρησιμοποιήσω βεμπεριανή ορολογία, βασίζεται πάνω σε μια «ηθική της πεποίθησης» παρά σε μιαν «ηθική της υπευθυνότητας». Η έμφαση είναι πάνω στην επιδίωξη απόλυτων και υπέρτατων σκοπών - σ' αυτή την περίπτωση, η δόξα ή το πεπρωμένο του έθνους - συχνά χωρίς οποιαδήποτε σκέψη για τις πιθανές επιπτώσεις συγκεκριμένων πράξεων ή επιλογών. Το ιστορικό αρχείο, καθώς και η σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα, δείχνουν ότι ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός έχει συχνά αποδειχτεί καταστροφικός για τα συγκεκριμένα (κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά) συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων. Ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός είναι συχνά μια δύναμη «παράλογη», με το απλό αλλά σημαντικό νόημα που δίνει ο Βέμπερ στον όρο, ότι δηλαδή τα μέσα που χρησιμοποιεί για να πετύχει τους στόχους του όχι μόνον έχουν αποδειχθεί αναποτελεσματικά, αλλά έχουν επιφέρει και τα αντίθετα αποτελέσματα.

Από τις απαρχές του, ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός είχεν αποκτήσει μιαν αδιαλλαξία και μια μισαλλοδοξία απέναντι τόσο στην κυπριωτιστική - αριστερή παράταξη όσο και τη βρετανική διοίκηση. Τούτο ίσχυσε ακόμα και στη δεκαετία του 1940, όταν οι Βρετανοί έδωσαν ενδείξεις ότι θα ήταν πρόθυμοι να παρουσιάσουν συγκεκριμένες προτάσεις για συνταγματικές τροποποιήσεις - τροποποιήσεις, που θα έδιναν σαφώς μεγαλύτερες ελευθερίες και δικαιώματα στην ελληνοκυπριακή πλειοψηφία του νησιού. Το πιο τραγικό αποτέλεσμα της μισαλλοδοξίας του ελληνοκυπριακού εθνικισμού ήταν, φυσικά, η σύγκρουση του με τον τουρκοκυπριακό εθνικισμό. Η διαλεκτική αντιπαράθεση των δυο εθνικισμών, ακριβώς επειδή έγινε προϊόν εξωτερικής εκμετάλλευσης (από την Τουρκία, τη Βρετανία, την Ελλάδα, το ΝΑΤΟ κ.α.) ενδυνάμωσε τους δυο εθνικισμούς. Φυσιολογικά, δημιουργήθηκε μια ιδεολογική ατμόσφαιρα, στην οποία η κάθε κοινότητα επέμενε στη μεγιστοποίηση των δικών της συμφερόντων, εις βάρος βέβαια, των συμφερόντων της άλλης κοινότητας, του «προαιώνιου» δηλαδή εχθρού. Έτσι, στην κυπριακή πολιτική δεν υπήρχε χώρος για συμβιβασμό και λειτουργική συνύπαρξη.

Ένα πνεύμα ανεκτικότητας, όμως, είναι εκ των ων ουκ άνευ μιας «πολιτισμένης» πολιτικής. Δεν πρέπει να εκπλήσσει κανέναν, επομένως, ότι η σύγχρονη ιστορία της Κύπρου παρουσιάζει πληθώρα περιστατικών τέτοιας έλλειψης «πολιτισμού» - όχι μόνον από την μια κοινότητα προς την άλλη, αλλά και μέσα στις ίδιες τις κοινότητες. Παρόλο που δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο σύγχρονος ελληνοκυπριακός εθνικισμός τροφοδοτείται και ενδυναμώνεται από την τουρκική αδιαλλαξία και τη συνεχιζόμενη στρατιωτική κατοχή του βορείου τμήματος του νησιού, πρέπει να ιδωθεί ως η συνέχεια του αδιάλλακτου εθνικισμού που κυριάρχησε στην ελληνοκυπριακή πολιτική κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα. Όπως και στο παρελθόν, ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός εξακολουθεί να λειτουργεί ως μοχλός πίεσης της κοινωνικής κριτικής, κυρίως σε συζητήσεις που αφορούν στον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και των πολιτικών θεσμών. Στο βαθμό που προωθεί ένα πνεύμα αδιαλλαξίας, ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός έχει ιστορικά αποτελέσει το έμβλημα της υπανάπτυξης της ελληνοκυπριακής κοινωνίας των πολιτών. Η έννοια της κοινωνίας των πολιτών αναφέρεται στην παρουσία «ενδιάμεσων» δομών και θεσμών, των οποίων ο βασικός ρόλος είναι να προστατεύουν το άτομο από την αυθαίρετη και καταπιεστική διακυβέρνηση. Η ύπαρξη τέτοιων εθελοντικών και αυθόρμητων θεσμών δημιουργεί μια σφαίρα «ελεύθερου χρόνου» στον οποίο το άτομο, στο βαθμό που δεν αναμειγνύεται με τη ζωή και την ευτυχία των συμπολιτών του, μπορεί να επιδιώξει τα συμφέροντα του, υλικά αλλά και ιδεατά χωρίς να παρεμποδίζεται από οποιονδήποτε κεντρικό φορέα εξουσίας. Οι θεσμοί της κοινωνίας των πολιτών δημιουργούν ένα σχετικά ισομερές και ανεκτικό περιβάλλον, στο οποίο καμιά κοινωνική ομάδα ή ιδεολογία δε μπορεί να κυριαρχήσει και να υποτάξει τις άλλες. Είναι ακριβώς αυτή η ανεκτικότητα που επιτρέπει την ατομική ελευθερία και την «πολιτισμένη πολιτική». Στην περίπτωση της Κύπρου, η σχέση ανάμεσα στον εθνικισμό - που αναπόφευκτα τονίζει τη σημασία του έθνους υπεράνω του ατόμου - και την κοινωνία των πολιτών - είναι ξεκάθαρη. Μπορεί να αποδοθεί συνοπτικά λέγοντας ότι ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός έχει αποδυναμώσει ακόμα περισσότερο τους θεσμούς της κοινωνίας των πολιτών. Η, για να το θέσω με ισχυρότερους όρους, ο ελνοκυπριακός εθνικισμός έχει δημιουργήσει μια «μη πολιτισμένη» (uncivil) κοινωνία.

Δεδομένης της ηθικής και πολιτικής έντασης που ο εθνικισμός μπορεί να αποκτήσει, πρέπει να είναι ξεκάθαρο ότι σε κοινωνίες όπου αυτός αποτελεί το μοναδικό παράγοντα που καθορίζει την πολιτική ορθοδοξία, και μόνη η αποκάλυψη της εθνικιστικής ιδεολογίας αποτελεί πράξη κοινωνικής κριτικής. Στο βαθμό που ο πρώτος αναλυτικός στόχος στην μελέτη του ελληνικού εθνικισμού είναι η αποδόμηση ενός ευρέος φάσματος μυθολογιών, που θεωρούνται δεδομένες και φυσιολογικές (από την αιωνιότητα της εθνικής οντολογίας μέχρι την ιδέα της Ορθοδοξίας ως του πνευματικού υπέρμαχου του εθνικισμού), η κοινωνική επιστήμη μπορεί εύκολα να εκληφθεί ως αντίπαλος του εθνικισμού. Οι εθνικοί μύθοι συχνά φαίνονται να είναι απρόσβλητοι από τον ορθολογικό διαλογισμό και μπορούν εύκολα να χρησιμοποιηθούν για να νομιμοποιήσουν τον εθνικιστικό ζήλο και φανατισμό, από τα θύματα του οποίου, φυσικά, δεν εξαιρούνται οι κοινωνικοί επιστήμονες.

Περιοδικό Εξ Υπαρχής, Τεύχος 2, Ιούνης 1999.

διάλογος

Η σπονδυλική στήλη της ύπαρξης του περιοδικού «Εξ υπαρχής» καθώς και του αδελφού σχηματισμού «Κέντρο Διαλόγου»,είναι ακριβώς ο διάλογος με στόχο να βγάλουμε την κοινωνία μας απο τα βαλτόνερα του αναχρονισμού και της στασιμότητας, δημιουργώντας ένα πλαίσιο που διευκολύνει τις νέες προτάσεις και την ριζοσπαστική κριτική, στη βάση των ιδεών της κοινωνικής προόδου, της ανοχής της διαφορετικότητας ,της απόρριψης του εθνικού φανατισμού, της ισότητας των φύλων, της φιλικής σχέσης με το περιβάλλον και της ανεξαρτησίας από το σύστημα εξουσίας. Η ενότητα του περιοδικού μας «διάλογος », που εγκαινιάζεται επομένως σ αυτό το δεύτερο τεύχος του «Εξ υπαρχής», είναι καίριας σημασίας και αξίζει πιστεύουμε της προσοχής σας αλλά και της συμμετοχής σας.

Εθνικισμός αδιαλλαξία και μισαλλοδοξία

Σώτου Σιακίδη

Στο άρθρο του «Κοινωνική κριτική του ελληνοκυπριακού εθνικισμού» (Τεύχος 1, σ. 37) ο Καίσαρας Μαυράτσας (Κ.Μ.) υποστηρίζει ότι ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα χαρακτηρίζεται από αδιαλλαξία και μισαλλοδοξία απέναντι στην αριστερή παράταξη, τη βρετανική αποικιοκρατική διοίκηση και τους τουρκοκυπρίους. Εξαιτίας της αδιαλλαξίας και μισαλλοδοξίας του ο εθνικισμός αυτός, σύμφωνα με τον Κ.Μ., υπήρξε όχι μόνο αναποτελεσματικός αλλά και καταστροφικός, φέροντας μεγάλο μέρος της ευθύνης για τη σύγκρουση με τους Τουρκοκύπριους και κρατώντας την «Ελληνοκυπριακή κοινωνία των πολιτών» σε κατάσταση υπανάπτυξης.

Ως μια μέθοδο κριτικής της προβληματικής αυτής κατάστασης πραγμάτων, ο Κ.Μ. προτείνει την «αποκάλυψη» και «αποδόμηση» των μύθων της εθνικιστικής ιδεολογίας εκ μέρους της κοινωνικής επιστήμης, η οποία με τον τρόπο αυτό καθίσταται «αντίπαλος του εθνικισμού».

Όμως, αν αυτό που επιθυμεί ο Κ.Μ. είναι να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που δημιουργούνται από την αδιαλλαξία και μισαλλοδοξία του ελληνοκυπριακού εθνικισμού, γιατί στρέφει τα πυρά του εναντίον του εθνικισμού γενικά - ή έστω του ελληνοκυπριακού εθνικισμού γενικά - και όχι απλώς εναντίον της αδιαλλαξίας και μισαλλοδοξίας του;

Πίσω από την προσέγγιση του αυτή φαίνεται να βρίσκεται η αντίληψη - η οποία δεν εκφράζεται ρητά στο άρθρο, ούτε και υποστηρίζεται με οποιοδήποτε επιχείρημα - ότι ο εθνικισμός είναι άρρηκτα δεμένος με την αδιαλλαξία και τη μισαλλοδοξία, ότι δηλαδή δεν θα ήταν δυνατόν να υπάρξει εθνικισμός που να μην είναι αδιάλλακτος και μισαλλόδοξος. Γιατί, μόνο με βάση μια τέτοια αντίληψη θα ήταν κατανοητή η προσέγγιση του Κ.Μ.

Η αντίληψη αυτή όμως χρήζει της δικής της «αποδόμησης»! Τα σχόλια που ακολουθούν ας θεωρηθούν ως μια προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση.

Ο εθνικισμός, η αδιαλλαξία και η μισαλλοδοξία όχι μόνο είναι διακριτές ως έννοιες αλλά και ως πραγματικές καταστάσεις είναι δυνατόν να υπάρξουν ανεξάρτητα η μια απο τις άλλες. Μερικοί γενικοί χαρακτηρισμοί των τριών - χωρίς κατ' ουδένα τρόπο να αποτελούν ορισμούς - μπορούν να δώσουν το στίγμα της διαφορετικότητας τους:

Ο εθνικισμός αναφέρεται κυρίως σε αντιλήψεις μιας ομάδας ανθρώπων για τον εαυτό μας, για κάποιους άλλους και για τις σχέσεις της με αυτούς τους άλλους, καθώς και σε συλλογικούς στόχους της ομάδας αυτής που στηρίζονται σε αυτές τις αντιλήψεις.

Η μισαλλοδοξία αφορά σε ένα συγκεκριμένου είδους υποσύνολο τέτοιων αντιλήψεων και στόχων μιας ομάδας (στην περίπτωση εθνικιστικών ομάδων, το εν λόγω υποσύνολο συνήθως αποκαλείται «σοβινισμός»).

Η αδιαλλαξία αναφέρεται σε ενός είδους στάση ή προσέγγιση ως προς την προσήλωση και προώθηση αντιλήψεων και στόχων. Όπως παρατηρεί και ο Κ.Μ., η έννοια της αδιαλλαξίας μπορεί να γίνει καλύτερα αντιληπτή με τη βοήθεια της βεμπεριανής διάκρισης μεταξύ της «ηθικής της πεποίθησης» και της «ηθικής της ευθύνης». Στην «ηθική της πεποίθησης», με την οποία η αδιαλλαξία έχει στενή συγγένεια, οι στόχοι προωθούνται με απόλυτο, ασυμβίβαστο τρόπο, «συχνά χωρίς οποιαδήποτε σκέψη για τις πιθανές επιπτώσεις» (Κ.Μ.).

Έτσι, ένας εθνικισμός μπορεί να είναι μισαλλόδοξος σοβινιστικός ή όχι, μπορεί δε να προωθεί τους στόχους του με αλύγιστη (έστω και αναποτελεσματική) αδιαλλαξία ή με διαλλακτικότητα, σύμφωνα με την «ηθική της ευθύνης», ζυγίζοντας προσεκτικά τις πιθανές συνέπειες των πράξεων του. Παρεμπιπτόντως, και ο ίδιος ο Μαξ Βέμπερ, όταν συζητά τη διάκριση μεταξύ της «ηθικής της πεποίθησης» και της «ηθικής της ευθύνης» στο δοκίμιο του «Η πολιτική ως επάγγελμα», αφήνει σαφώς να εννοηθεί ότι ο πολιτικός έχει τη δυνατότητα να προωθήσει τους όποιους στόχους του, εθνικιστικούς ή μη με βάση είτε την «ηθική της πεποίθησης», είτε την «ηθική της ευθύνης», είτε κάποιο συνδυασμό των δυο.

Για να χρησιμοποιήσουμε παραδείγματα από τη δική μας ιστορική εμπειρία, μήπως στην Κύπρο των δεκαετιών του '40 και '50 δεν ήταν δυνατόν η δεξιά ελληνοκυπριακή ηγεσία να πολιτευθεί πιο διαλλακτικά και λιγότερο μισαλλόδοξα απέναντι στη βρετανική διοίκηση, τους τουρκοκυπρίους και την ελληνοκυπριακή αριστερά, χωρίς να πάψει να είναι εθνικιστική; Όχι μόνο μπορούσε, αλλά έτσι θα γινόταν πιθανότατα και πιο αποτελεσματική στην προώθηση των ιδίων κατ' ουσίαν εθνικιστικών στόχων. Ή μήπως κατά την μετά το 1974 περίοδο, δεν υπάρχει μια σημαντική μερίδα των ελληνοκυπρίων που είναι ταυτόχρονα διαλλακτική στο κυπριακό - το εθνικό θέμα - και εθνικιστική.

Αντίστροφα, είναι φανερό πως η αδιαλλαξία ή/και η μισαλλοδοξία, με τις όποιες αρνητικές τους συνέπειες, είναι δυνατόν να χαρακτηρίζουν και άλλα, μη εθνικιστικά, ιδεολογικά ρεύματα: πολιτικά, θρησκευτικά, κοινωνικά κ.α. Ο σοσιαλισμός, ο φεμινισμός, ο φιλελευθερισμός, ο χριστιανισμός, ο μουσουλμανισμός, ο συνδικαλισμός, ο περιβαλλοντισμός, κ.τ.λ., μπορούν, όπως και ο εθνικισμός να πάρουν ή να μην πάρουν μισαλλόδοξες / «σοβινιστικές» μορφές, όπως μπορούν να είναι προσηλωμένες στις αντιλήψεις τους και να προωθούν τους στόχους τους με διαλλακτικότητα ή αδιαλλαξία. Μπορεί ακόμα η μισαλλοδοξία και η αδιαλλαξία να αποτελούν βαθύτερες στάσεις ζωής για άτομα και ομάδες, στάσεις που εκφράζονται σε διάφορους τομείς του πολιτικού και κοινωνικού βίου και σε σχέση με ποικίλες ταυτότητες μας, περιλαμβανομένων εκτός των ιδεολογικών που έχουν ήδη αναφερθεί, της κομματικής, της τοπικιστικής, της ποδοσφαιρικής της επαγγελματικής, ακόμα και της προσωπικής. Μήπως η εκ μέρους των ελληνοκυπρίων προσφύγων επίμονη διεκδίκηση του δικαιώματος της επιστροφής στις εστίες τους συνιστά εθνικιστική στάση, όπως αρκετοί πιστεύουν ή απλώς μια (για κάποιους ορθή, για άλλους ασύνετη) στάση πολιτικής ή και προσωπικής αδιαλλαξίας;

Συμπερασματικά, αν εκείνο που επιθυμεί κάποιος είναι να αντιπαρατεθεί στις όποιες βλαβερές τάσεις μισαλλοδοξίας και αδιαλλαξίας χαρακτηρίζουν τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό, ούτε είναι απαράδεκτο αλλά ούτε και θα ήταν αποτελεσματικό να το επιδιώξει έμμεσα, καταπολεμώντας τον εθνικισμό στο σύνολο του. Εκείνο που χρειάζεται να κάνει είναι να συγκετρώσει τις προσπάθειες του στα στοιχεία μισαλλοδοξίας και αδιαλλαξίας, αφού τα διακρίσει με σαφήνεια από άλλα στοιχεία του εθνικισμού, έργο για το οποίο απαιτούνται τα πιο εκλεπτυσόμενα και ακριβή ετοιμολογικά και μεθοδολογικά εργαλεία που μπορεί να διαθέσει η κοινωνική επιστήμη. (Έχει κάθε δικαίωμα φυσικά, κάποιος να ασκήσει κριτική κατά του εθνικισμού γενικά, σε όλες του τις μορφές και τρόπους έκφρασης. Για το σκοπό αυτό όμως θα απαιτηθεί διαφορετική επιχειρηματολογία από αυτήν που αναπτύσσει ο Κ.Μ. στο άρθρο του).

Τέλος, θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθεί κατά πόσον και σε ποιο βαθμό οι τάσεις κοινωνικής υπανάπτυξης και πολιτικής αναποτελεσματικότητας που ο Κ.Μ. αποδίδει στην αδιαλλαξία και μισαλλοδοξία του ελληνοκυπριακού εθνικισμού, οφείλονται εν μέρει και σε στοιχεία αδιαλλαξίας και μισαλλοδοξίας που ενδεχομένως συνυπάρχουν σε άλλες εκδηλώσεις του συλλογικού και ατομικού μας βίου, πέραν του εθνικισμού. ∪

Περιοδικό Εξ Υπαρχής, Τεύχος 4, Σεπτέμβρης 1999.

Το «ψάξιμο» του προπατορικού αμαρτήματος ως άλλοθι μιας μανιχαϊκής κοινωνιολογίας

Πολύβιου Νικολάου

Αν πούμε ότι η πολιτική μας κουλτούρα αρχίζει στα τέλη της τουρκοκρατίας και τις πρώτες δεκαετίες της αγγλικής κατοχής, δηλαδή έχει ηλικία 100 – 150 χρόνων η δική μας γενιά πρέπει να αισθάνεται ιδιαίτερα ευτυχής γιατί πρώτοι εμείς γνωρίζουμε το αληθινό ιστορικό της πρόσωπο, με τα καλά του και τα κακά του, χάρη στη σύγχρονη ιστοριογραφία.

Επισημαίνω την αξία του έργου των Γιώργου Γεωργαλλίδη(1), Ρολάνδου Κατσιαούνη(2) και Robert Holland(3), της «νέας αγγλικής σχολής» της κυπριακής ιστοριογραφίας, η οποία αναδεικνύει σημαντικές περιόδους της νεότερης κυπριακής ιστορίας με την επαρκή, εκτεταμένη και επίμονη χρήση ενός άγνωστου και απρόσιτου μέχρι τώρα αρχειακού υλικού και την τόλμη της να σταθεί κριτικά μπροστά σε στερεότυπα που κατέλειπαν οι κατά κανόνα προκατειλημμένες πηγές της εποχής. Επιστέγασμα της προσφοράς της σχολής αυτής είναι η ανηλέητη και με επιστημονική υπευθυνότητα αναζήτηση της αλήθειας που αν σκεφτούμε τις άτυχες περιστάσεις της κυπριακής ιστορίας έχει κάτι από τη πικρή γεύση της αθηναϊκής τραγωδίας, που αποτέλεσε το ηθικό βάθρο και στο Θουκυδίδη, τον ιστορικό της ήττας του κλασικού ελληνισμού.

Εύχομαι να ζήσω να δω έναν ιστορικό με την ίδια επάρκεια να αποκαθιστά την ιστορική αλήθεια και για τους καημένους τους Αμαθουσίους και τους Κουριείς που η αλαφρόκαρδη εξιστόρηση του Ηρόδοτου για την κυπριακή επανάσταση εναντίον των Περσών, τους κρατεί για δυόμισυ χιλιάδες χρόνια τώρα στο πυρ το εξώτερον της κυπριακής ιστορίας.

Σε μια συνολική σύνοψη τα έργα που προανάφερα, μας βοηθούν να δούμε σε μεγαλύτερο βάθος και πλάτος τις επιπτώσεις των ζυμώσεων κατά τη μετάβαση από την αγροτική στην αστική κοινωνία και από την ενδοστρέφεια της τουρκοκρατίας στο φιλελεύθερο ξάνοιγμα της αγγλοκρατίας. Επίσης φωτίζουν τις εξελίξεις τους μεσοπολέμου μέχρι και τα γεγονότα του 1931 και, τέλος, φέρνουν στην επιφάνεια τις ανεπάρκειες και την αλαζονία της βρεττανικής πολιτικής έναντι της Κύπρου, την εξέγερση της ΕΟΚΑ, την ευθύνη του τουρκικού παράγοντα για τη διακοινοτική σύγκρουση καί την πορεία πρός την ανεξαρτησία της Ζυρίχης.

Οσον αφορά τα «πολύ εσωτερικά» μας το γενικό συμπέρασμα είναι ότι κάτω από ένα ψευδεπίγραφο μανδύα αγώνα εθνικών διεκδικήσεων, οι ηγεσίες όλων των παρατάξεων αποδείχτηκαν κατώτερες των περιστάσεων, υπόταξαν τα συμφέροντα του λαού στην αποκόμιση προσωπικών και κομματικών κερδών και όχι σπάνια μέσα από την εξυπηρέτηση ξένων συμφερόντων.

Μένει, για να ολοκληρωθεί η εικόνα των γεγονότων του προσκηνίου και του παρασκηνίου, να δει το φως το έργο του Ρ. Κατσιαούνη για την παλμεροκρατία και τα κρίσιμα χρόνια μέχρι την κατάρρευση της «Διασκεπτικής», που (επιτέλους) πήρε το δρόμο προς το τυπογραφείο.

Σ' αυτό το συνοπτικό διάγραμμα θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω ότι πλείστοι ξένοι (και ελλαδίτες) πρωταγωνιστές της κυπριακής σκηνής του τελευταίου μισού αιώνα (σε σύγκριση με ελάχιστους Κυπρίους) έχουν εκδόσει ιστορικές εργασίες και απομνημονεύματα που διευκολύνουν το έργο της ιστορικής επιστήμης.

Δυστυχώς αυτή η νέα ιστορική γνώση που βοηθεί στην «αποδόμηση ενός ευρέος φάσματος μυθολογιών», για να χρησιμοποιήσω μια έκφραση του κοινωνιολόγου Καίσαρα Μαυράτσα που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια, δεν έχει αξιοποιηθεί ικανοποιητικά έτσι που η προηγούμενη κατάσταση, η εμποτισμένη με προπαγανδιστικά στερεότυπα, να εξακολουθεί να είναι η μόνη ιστορία που ξέρουν οι περισσότεροι συμπατριώτες μας. Δεν υπάρχει σημαντικό γεγονός που να

μην έχει ενταχθεί, ακόμη και αναχρονιστικώς, στη μανιχαϊκή διπολικότητα, η οποία χαρακτηρίζει τη νεότερη κομματική διαίρεση της κυπριακής κοινωνίας. Η ιστορία κάθε παράταξης προσπαθεί να πείσει ότι όλα τα λάθη τα έκαμαν οι αντίπαλοί της προς τους οποίους η μόνη στάση που χωρεί είναι η απόλυτη άρνηση και απόρριψη.

Η μη ανοχή της διαφορετικότητας δεν αποτελεί νεότερη εξέλιξη της κυπριακής κοινωνίας αλλά προϋπάρχει σαν μια βαθιά εμπεδωμένη λειτουργία με θρησκευτικές μάλλον παρά εθνοπολιτικές ρίζες[4] κάτι που εξηγείται από τό γεγονός ό,τι η κυπριακή ιστορία ήδη από την εποχή των αραβικών επιδρομών χαρακτηρίζεται από εναλλασσόμενες επιθέσεις μουσουλμάνων και δυτικοχριστιανών σταυροφόρων που στόχευαν κυρίως στη θρησκευτική πίστη των προγόνων μας. Η διαφορετικότητα αναδεικνύεται έτσι ως η μεγαλύτερη αμαρτία και σαν τέτοια δικαιολογεί την απόρριψη από την κοινότητα και τη στέρηση παντός αγαθού.

Και αφού η απόρριψη της (επιθετικής) διαφορετικότητας του «ξένου» κατοχυρώνεται σε επίπεδο «προπατορικού αμαρτήματος» δεν είναι δύσκολο μια κοινωνία με χαμηλό πολιτιστικό επίπεδο να καταλήξει σε απόρριψη της διαφορετικότητας του «γηγενούς», οπότε αίρεται κάθε ηθική αναστολή για την αποδοχή της διχόνοιας σαν «-νόμιμης» κοινωνικής λειτουργίας. Πώς η συνειδητοποίηση της «ιδίας – κυπριώτικης– διαφορετικότητας σε σύγκριση με την «γιαλιστερή ελληνικότητα» του εθνικού κέντρου λειτούργησε σαν πηγή «αυτοενοχοποίησης» και «αυτοαπόρριψης» θα το δούμε όσο μας επιτρέπει η οικονομία αυτού του σημειώματος στη συνέχεια.

Όπως είπαμε, αυτή η νοοτροπία δεν είναι σύγχρονη εξέλιξη, εκείνο όμως που χρεώνεται στους πρωταγωνιστές της νεότερης κυπριακής ιστορίας, δηλαδή τους πολιτικούς καθώς και τους γραφειοκράτες και τους διανοούμενους που τους υπηρετούν, είναι ότι δε βοήθησαν την κοινωνία να υπερβεί τις αδυναμίες και τις φοβίες της (που όπως είδαμε ανάπτυξε σε χρόνους διωγμού και ήττας) αλλά αντίθετα τις επαύξησαν και τις εκμεταλλεύτηκαν για να δυναμώσουν τον έλεγχο τους πάνω της.

Πόσο λειτούργησε στην κυπριακή πολιτική κουλτούρα η μη ανοχή της διαφορετικότητας φαίνεται στον τρόπο που αντιμετώπιζαν οι ηγεσίες μέχρι σχετικώς πρόσφατα τα στελέχη και τους οπαδούς που διαφωνούσαν και έφευγαν από το κόμμα τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις λειτουργούσαν μηχανισμοί διαπόμπευσης, στιγματισμού, απόρριψης και πολιτικού αφορισμού των «διαφοροποιουμένων». Μια τέτοια ενέργεια, δηλαδή να διαφωνήσει κάποιος με την ηγεσία του κόμματος, εξισωνόταν με τη χειρότερη, στην αντίληψη της κυπριακής κοινωνίας, ανηθικότητα[5]. Δεν είναι τυχαίο που στην Κύπρο δεν έχουμε παράδοση λογοτεχνίας που να ασκεί δημόσια ενδοπαραταξιακή κριτική, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Και όπου η λογοτεχνική κριτική συγκρούστηκε με την πολιτική γνώρισε την ήττα[6].

Παρόλο που στο χώρο της αριστερής παράταξης μια πολιτική του «μαντρίσματος» των οπαδών εφαρμόστηκε με μεγαλύτερη επιτυχία, θα ήταν λάθος να πούμε ότι η έλλειψη «πολιτισμένης» αντίκρυσης των οπαδών από την ηγετική κάστα προσιδιάζει στη μια ή στην άλλη παράταξη· ήταν γενικευμένο φαινόμενο της κυπριακής πολιτικής ζωής και η (μικρή) πρόοδος που βλέπουμε αν συγκρίνουμε τη σημερινή βελτιωμένη κατάσταση με το τί συνέβαινε π. χ. στη δεκαετία του '40 είναι προϊόν μόρφωσης και οικονομικοκοινωνικής προόδου παρά κομματικής χειραφέτησης. Οι κομματικές γραφειοκρατίες έχουν προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και έχουν εξελίξει, ραφινάρει και προικοδοτήσει με πολλά χρήματα και άλλα μέσα τις λειτουργίες προσηλυτισμού και επιρροής στη μάζα.

Στις μέρες μας, χωρίς αμφιβολία, η κοινωνία προχωρεί αργά αλλά σταθερά προς τον εξευρωπαϊσμό και την ανεκτικότητα και ενισχύει το ανθρωπιστικό της πρόσωπο σε βαθμό που η προσωπική περιπέτεια του κ. Δ. Χριστόφια ή ο τελευταίος φονικός σεισμός στην Τουρκία να αντιμετωπίζονται με την ίδια συμπάθεια και ανεξαρτήτως του εάν αφορούν αριστερούς, δεξιούς, Έλληνες ή Τούρκους.

Οι ακραίες στάσεις μισαλλοδοξίας και έλλειψης ανεκτικότητας έχουν περιοριστεί και στην Κύπρο σε περιθωριακές ομάδες με μικρή ή καθόλου επίδραση στο πολιτικό γίγνεσθαι και που δεν λείπουν από καμιά χώρα της Ευρώπης. Ακόμη και μεταξύ των Τουρκοκυπρίων υπάρχουν στοιχεία που βεβαιώνουν ότι δεν υπάρχουν διαφορές στα επίπεδα αποδοχής της διαφορετικότητας (των Ελληνοκυπρίων) σε πολιτικό ή κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο παρά τις εντυπώσεις που δημιουργεί η συστηματική καλλιέργεια ανθελληνικού σωβινισμού από το καθεστώς του Ντενκτάς.

Με αυτά κατά νουν δε μπορούσα παρά να διαβάσω με ενδιαφέρον το άρθρο του Καίσαρα Μαυράτσα με τίτλο «Κοινωνική κριτική και κοινωνία των πολιτών: Η περίπτωση του ελληνοκυπριακού εθνικισμού» στο πρώτο τεύχος του «Εξ υπαρχής» (Απρίλης 1999).

Μια παρατήρηση που δε δυσκολεύτηκα να κάμω, διαβάζοντας ήδη τις πρώτες γραμμές είναι ότι το άρθρο αυτό χρησιμοποιεί ένα μη βεβαιωμένο και μή σύγχρονο ιστορικό πλαίσιο με αποτέλεσμα να καταλήγει σε σφαλερά συμπεράσματα και ερμηνείες για την παλαιότερη και σημερινή κυπριακή πραγματικότητα. Π.χ. κανένας σοβαρός ιστορικός, πολιτικός ή κοινωνικός επιστήμονας δεν δέχεται σήμερα διατυπώσεις όπως «το πιο τραγικό αποτέλεσμα της μισαλλοδοξίας του ελληνοκυπριακού εθνικισμού ήταν, φυσικά, η σύγκρουσή του με τον τουρκοκυπριακό εθνικισμό» και ότι υπήρξε εκ μέρους της Ελλάδας οποιαδήποτε εκμετάλλευση αυτής της σύγκρουσης. Η αντίθετη άποψη είναι βεβαιωμένη ιστορικά σήμερα[7].

Η ανάλυση/κριτική του κ. Μαυράτσα δείχνει ότι βλέπει το αντικείμενό του. δηλαδή τον «ελληνοκυπριακό εθνικισμό» μέσα από συγκεκριμένη παραταξιακή οπτική, την οποία κάποτε υπερβαίνει και γίνεται «βασιλικότερος του βασιλέως». Υιοθετεί πλήρως μια μή ιστορική θεώρηση και τείνει να φορτώνει στην αντίπαλη παράταξη και σε όποιους δεν συμφωνούν μαζί του όλα τα κακά. Παρά το γεγονός ό,τι όλα αυτά δίνονται με μια ορολογία όπου είναι σηκωμένες πολλές επιστημονικές σημαιούλες, οι απόψεις του κ. Μαυράτσα δεν υπερβαίνουν μια κοινωνική φιλολογία με παραταξιακή αν όχι παρα-ταξική ή απλώς ταξική εμβέλεια και η οποία σε τελευταία ανάλυση είναι μια μανιχαϊκή κοινωνιολογία, όπου το κακό («ελληνοκυπριακός εθνικισμός») και το καλό (ο κοσμοατομικός αναρχισμός του κ. Μαυράτσα) λειτουργούν ώς ακατάλυτες και ασυμβίβαστες αντιπαλότητες.

Το κείμενο του κ. Μαυράτσα είναι «αφετηρία πολλών προκλήσεων», όμως στο σημείωμα που ακολουθεί θα περιο-

ριστώ στην εξέταση του ιστορικού πλαισίου πάνω στο οποίο στηρίζει το οικοδόμημά του.

Στο κείμενό του ο κ. Μαυράτσας δε δίνει κανένα ορισμό γι' αυτό που αποκαλεί «ελληνοκυπριακό εθνικισμό» πράγμα που μας υποχρεώνει να τον βγάλουμε από τις χρήσεις του. Σε ένα-δυο σημεία δίνει την εντύπωση ότι χρησιμοποιεί τον όρο για να χαρακτηρίσει μιαν απαράδεκτη γι' αυτόν συμπεριφορά του συνόλου των ελληνοκυπρίων, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις φαίνεται ότι εννοεί την εθνική και όχι μόνο πολιτική της κυπριακής δεξιάς ή κάποιων ελληνοκυπριακών κυβερνήσεων που δεν ονομάζει. Αλλά σε στιγμές εξομολόγησης ο «ελληνοκυπριακός εθνικισμός» του κ. Μαυράτσα δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά ο μπαμπούλας ενός κοινωνικού επιστήμονα που αισθάνεται ότι είναι ένας «-καφκικός» ήρωας και θύμα μιας ιεροεξεταστικής καταδίωξης.

Απομονώνω μερικές αναφορές στο κείμενο του κ. Μαυράτσα:

«Η έμφαση [του ελληνοκυπριακού εθνικισμού] είναι πάνω στην επιδίωξη απόλυτων και υπέρτατων σκοπών — σ' αυτή την περίπτωση η δόξα ή πεπρωμένο του έθνους — συχνά χωρίς σκέψη για τις πιθανές επιπτώσεις συγκεκριμένων πράξεων και επιλογών. Το ιστορικό αρχείο καί η σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα δείχνουν ότι ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός έχει συχνά αποδειχθεί καταστροφικός για τα συγκεκριμένα (κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά) συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων».

Υπάρχουν δυο πράγματα που μπορεί ένας να σχολιάσει στο εδάφιο αυτό. Τό πρώτο είναι ότι ο κ. Μαυράτσας αποκλείει από ένα λαό και τον πολιτισμό του το δικαίωμα να διαμορφώνει οράματα, αυτοεικόνες, προσηλώσεις και διεκδικήσεις μέ εθνικό περιεχόμενο έστω και με τον κίνδυνο μιας τραγωδίας ή ακόμη και μιας καταστροφής· αυτό που ο Jaroslav. Seifert[8] αποκαλεί «στοιχείο του πάθους και της τραγωδίας στον πολιτισμό». Με αυτή τη λογική το έπος της 9ης Ιουλίου 1821 του Βασίλη Μιχαηλίδη και οποιαδήποτε (γνήσια) πατριωτική λογοτεχνία δεν έχει θέση στην «πολιτεία» του κ. Μαυράτσα. Στο σημείο αυτό θέλω να είμαι σαφής: δεν εννοώ τη λογοτεχνία που βιώνει ως παρακοιμώμενη της πολιτικής και ανακυκλώνει την τρέχουσα προπαγάνδα και κομπορρημοσύνη[9] αλλά την πατριωτική λογοτεχνία που δίνει «έμφαση πάνω στη διεκδίκηση απόλυτων και υπέρτατων σκοπών» παρά τις οποιεσδήποτε επιπτώσεις και βρίσκεται στην ευθεία της θυσίας του Γρηγόρη Αυξεντίου. Τη λογοτεχνία που προσπαθεί να βοηθήσει τους Κυπρίους να διατηρήσουν την ιστορική τους αυτοεικόνα την ώρα της προδοσίας, της ήττας και της διάλυσης όπως συνέβη το 1974, όταν ο λόγος των πολιτικών έχασε κάθε πιστευτικότητά του. Δυστυχώς αυτή η λογοτεχνία δεν είναι μέσα στα πλαίσια των προδιαγραφών των κ. Μαυράτσα αλλά και (περιέργως) των νεοσυντηρητικών καθηγητών της Φιλοσοφικής Σχολής του κυπριακού πανεπιστημίου,οι οποίοι σε αρμονία με ανάλογους κύκλους εξ Αθηνών ρίχνουν στο καλάθι των αχρήστων οποιαδήποτε λογοτεχνία αφορά το 1974 ακόμη και εκείνη που δεν γράφτηκε ακόμη!

Το δεύτερο σημείο αφορά το διαχωρισμό μεταξύ της πολιτιστικής και της πολιτικής λειτουργίας. Οι λογοτέχνες και γενικά οι πολιτιστικοί δημιουργοί ούτε κυβερνούν ούτε έχουν την απαίτηση οι πολιτικοί να ακολουθούν κατά γράμμα τα γραφόμενά τους. Η τέχνη δεν έχει πολιτικούς στόχους και δεν αποτελεί αφ' εαυτής πολιτικό πρόγραμμα/χρονοδιάγραμμα δράσης αλλά επιδιώκει να καλλιεργήσει σ' ένα πλαίσιο εξωχρονικό κοινότητες σκέψης και ευαισθησίας (states of mind) Στη μέγιστη επιδίωξή της η τέχνη μπορεί να εμπνεύσει ακραίες συμπεριφορές αυτοθυσίας, θάρρους και ηρωϊσμού, που η αποτελεσματικότητά και η επιτυχία και αξιοποίησή τους υπόκεινται σε πολιτικές μεθοδεύσεις. Η μόνη υποχρέωση του δημιουργού είναι να σεβαστεί την αλήθεια και τη δικαιοσύνη και τα στοιχεία αυτά ξεχωρίζουν τους εθνικισμούς που θεμελιώνονται στον πολιτισμό από εκείνους που στήνουν οι πάσης φύσεως ιδεολογίες, γραφειοκρατίες ή ακόμη και (στι μέρες μας) επιχειρήσεις δημοσίων σχέσεων και διαφήμισης.

Ένα συνηθισμένο λάθος όσων ασχολούνται με τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό είναι η παραγνώριση των μηχανισμών γένεσης και εμπλουτισμού του με αποτέλεσμα να επέρχεται σύμφυρση των πολιτιστικών προσανατολισμών του με τα αποτελέσματα της πολιτικής κουλτούρας. Όταν η κυπριακή τέχνη (ανεξαρτήτως παρατάξεως) δουλεύει πάνω στη βάση της ακατάλυτης ελληνικότητας των Ελληνοκυπρίων (κάτι που δεν βρίσκει σύμφωνη τη μ «αιωνιότητα της εθνικής οντολογίας του κ. Μαυράτσα) δεν υποχρεώνει τους πολιτικούς να σηκώνουν κάθε πρω μια ελληνική σημαία έξω από το γραφείο τους ή τους στρατιωτικούς να σφάξουν τον πρώτο Τουρκοκύπριο που θα συναντήσουν.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που παραγνωρίζεται συνήθως είναι ότι στο χώρο της γνήσιας κυπριακής τέχνης η «ελληνικότητα» του «κυπριακού» ήταν αυτονόητη και δεδομένη. Όση αξιόλογη τέχνη έχει παραχθεί στην Κύπρο μέσα στις παραδοσιακές ή σύγχρονες κυπριακές φόρμουλες αναζήτησε και ανάδειξε την ελληνικότητα σαν αλήθεια. Όροι, όπως ο «κυπριωτισμός» που χρησιμοποιεί ο κ. Μαυράτσας έχει απορριφθεί και από εκείνους προς τους οποίους τον απευθύνει ως «φιλοδώρημα». Δεν νομίζω ότι θα άρεσε στον ΑΚΕΛ η ταμπέλα της «κυπριωτιστικής αριστερής παράταξης» που φιλοτέχνησε ο κ. Μαυράτσας. Η έννοια του «κυπριωτισμού» χαρακτήριζε μια ουτοπιστική τάση προβληματισμού στο νεοκυπριακό κίνημα στην πρώτη δεκαετία μετά την τουρκική εισβολή και που εγκαταλείφθηκε και από τους εισηγητές της όταν φάνηκε ότι μπορούσε να οδηγήσει στην εσφαλμένη αντίληψη/παρεξήγηση ότι η κυπριακή κοινωνία, όπως έχει εξελιχθεί σήμερα μπορεί να επιβιώσει μόνο αν ξεκόψει από τις ιστορικές καταβολές της.

Ο κ. Μαυράτσας επαναφέροντας τον όρο «κυπριωτισμός» χωρίς να το ομολογεί φαίνεται ότι θέλει να υπερβεί την αχρηστία στην οποία οδηγείται ο όρος «κυπριακός» σαν έκφραση μιας ενιαίας αντίληψης του ελληνοκυπριακού και του τουρκοκυπριακού με την υιοθέτηση ενός νέου όρου που να μπορεί να εκφράσει την ελάχιστη κοινότητα των δυο πολιτισμών του νησιού. Όμως ένας τέτοιος «ουτοπιστικός κυπριωτισμός» ενώ δεν έχει παρά ελάχιστους οπαδούς μπορεί πολύ εύκολα να αποκτήσει πολλούς εχθρούς.

Ο κυπριακός πολιτιστικός προσανατολισμός σαν ουμανιστική πορεία στηριγμένη στο δικαίωμα της ιδιαιτερότητας (και όχι μόνο ο στενός κυπριωτισμός του κ. Μ.) ποτέ δεν ήταν στο επίκεντρο της αριστερής παράταξης και τον απόρριψε με την ίδια βδελυγμία όσο η δεξιά ταυτίζοντάν τον με τη βράκα και την ποδίνα του χωριάτη. Η σχετικά μεταγενέστερη στροφή προς τη λαϊκή κουλτούρα (βλ. περίπτωση Παύλου Λιασίδη) μπορεί να εξηγηθεί σαν μια

κίνηση «νομιμοποίησης» μιας υφιστάμενης κατάστασης παρά σαν ενθάρρυνση προς μια κυπροκεντρική στροφή.

Ενδεικτικό του τρόπου που αντιμετωπίστηκε, γενικά., στις αρχές του αιώνα το «κυπριακό» σαν πολιτιστική ιδιαιτερότητα είναι τό ό,τι ακόμη και τη γλώσσα που μιλούσαμε και μιλούμε ακόμη (είναι η επίσημη προφορική γλώσσα του υπουργικού συμβουλίου), την ονόμασαν «χωρκάτικα» ενώ αν πάμε πίσω (14-16ς αι.) θα δούμε ότι η κυπριακή ήταν πρώτη ελληνική διάλεκτος που καλλιεργήθηκε σαν γλώσσα μιας ανθούσας αστικής τάξης, με δική της γραπτή παράδοση και λογοτεχνία υψηλής ποιότητας. Η ανάδειξη του «κυπριακού», όπως έχω αναφέρει πιο πάνω είναι εκατό τοις εκατό έργο φωτισμένων συγγραφέων, ζωγράφων και άλλων πολιτιστικών δημιουργών, που είχαν τη δύναμη να αντέξουν τη «μοναξιά της περιφέρειας».

Όλη η ιστορία, δική μας και ξένη, σε καμιά περίπτωση δεν έχει κατηγορήσει τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό ως ένοχο για τα παλαιότερα και πολύ περισσότερο για τα γεγονότα του 1974. Ο κ. Μαυράτσας απλώς ακολουθεί μια γραμμή σκέψης που υποστηρίζει μόνο ο κ. Ντενκτάς, ότι δηλαδή υπάρχει πράγματι σήμερα πολιτική προώθησης της Ένωσης και διωγμού των Τουρκοκυπρίων.

Μαυράτσας: «Από τις απαρχές του ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός είχεν αποκτήσει μιαν αδιαλλαξία και μια μισαλλοδοξία απέναντι τόσο στην κυπριωτιστική-αριστερή παράταξη όσο και τη βρετανική διοίκηση».

Ο όρος κυπριωτιστική-αριστερή παράταξη είναι ένας όρος που όπως εξήγησα δεν υποστηρίζεται ιστορικά. Στην κρίσιμη ώρα της διαμόρφωσης του ενωτικού ιδεώδους ή καλύτερα της διαμόρφωσης του στενού χώρου στον οποίο μας βραχυκύκλωσαν οι πολιτικοί μας και που αποτελεί την πεμπτουσία του ελληνοκυπριακού εθνικισμού τόσο οι δεξιοί όσο και οι αριστεροί έβραζαν στο ίδιο καζάνι. Ωστόσο είναι πιο σωστό ιστορικά να λεχθεί ότι την ενωτική πολιτική όπως τη ξέρουμε σήμερα (και που πρέπει, επαναλαμβάνω, να τη ξεχωρίζουμε από τον ενωτικό πολιτιστικό προσανατολισμό) τη διαμόρφωσε η προκομμουνιστική προοδευτική αστική τάξη που άνθισε στις παραλιακές πόλεις τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα ενώ η πιο συντηρητική παράταξη της πρωτεύουσας (ακόμη και το εκκλησιαστικό κατεστημένο) κατηγορείτο ότι ευνοούσε τη συνεργασία με τους Βρετανούς.

Ακόμη και στο ξεκίνημά της η κομμουνιστική αριστερά στη δεκαετία του '20 απέναντι στον «ελληνοκυπριακό εθνικισμό» δεν αντέταξε οποιοδήποτε «κυπριωτισμό» αλλά το όραμα της «ένωσης» μέσα στην ουτοπία των Σοβιετικών Βαλκανίων που προωθούσε η Κομιντέρν και που καθοδηγούσε μέσω του ΚΚΕ τους πρώτους Κύπριους κομμουνιστές. Και όταν ακόμη άρχισε να διαμορφώνει μια δική του ιδεολογική ζύμωση το αριστερό κίνημα της Κύπρου και αυτό κατέστη δυνατό μόνο μετά την κατάρρευση της ελληνικής αριστεράς στον εμφύλιο πόλεμο στο τέλος της δεκαετίας του '50 δεν είχε λιγότερο εθνικισμό από αυτόν της δεξιάς.

Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι η δεξιά, που οργανωτικά άντλησε διδάγματα από την αριστερά, πλειοδότησε σε εθνικισμό όταν είδε ότι αυτή κέρδιζε οπαδούς με την προβολή μιας εθνικιστικής εικόνας. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι την ιδέα του Ενωτικού Δημοψηφίσματος (15.1.1951) τη συνέλαβε το ΑΚΕΛ και την υλοποίησε η δεξιά.

Πολλά άλλα γεγονότα εκείνης της εποχής δείχνουν ότι η αριστερά δεν υστέρησε της δεξιάς στην καλλιέργεια του ελληνοκυπριακού εθνικισμού. Ο ίδιος ο Πλουτής Σέρβας[10] ομολογεί ότι ακόμη και σε προεκλογικές συγκεντρώσεις στις τούρκικες συνοικίες οι (Ελληνοκύπριοι) αριστεροί ηγέτες ομιλητές, εφαρμόζοντας την κομματική γραμμή, είχαν την αφέλεια να προπαγανδίζουν υπέρ της Ένωσης στην τουρκική φτωχολογιά, που χειροκροτούσε καλή τη πίστει γιατί δεν καταλάβαινε την ιδιότυπη αργκό της αριστερής διανόησης εκείνης της εποχής!

Η άποψη του κ. Μαυράτσα ότι η αδιαλλαξία απέναντι στη βρετανική αποικιακή διοίκηση ήταν μια «κακή» στάση του εθνικισμού της ελληνοκυπριακής δεξιάς είναι εκτός ιστορικής πραγματικότητας. Μπορεί στη μεταπολεμική περίοδο η εκκλησία και η δεξιά στην προσπάθειά τους να φτάσουν οργανωτικά την αριστερά να χρησιμοποίησαν μια απορριπτική στάση έναντι των Βρετανών αλλά πολύ γρήγορα τους ακολούθησε η αριστερά, που στο μεταξύ απόκτησε νέο γεν. γραμματέα τον Ε. Παπαϊωάννου, ο οποίος ανανέωσε και εμπλούτισε την αντιβρετανική λαϊκή διάθεση στην Κύπρο με τη συνθηματολογία του ψυχρού πολέμου, μια συνθηματολογία που στην κυπριακή της εκδοχή έχει επιβιώσει και του μ. Παπαϊωάννου και της Σοβιετικής Ένωσης.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στις εκκαθαρίσεις της προηγούμενης ηγεσίας του ΑΚΕΛ θύματα ήταν οι υπέρμαχοι της πολιτικής διαλόγου με τους Βρετανούς πάνω στη βάση μιας πιο εύκαμπτης διαπραγματευτικής τακτικής, όπως ο Αδάμος Αδάμαντος, που στιγματίστηκαν καί διώχτηκαν μάλιστα για τις απόψεις τους αυτές [11].

Περίεργη είναι η άποψη του κ. Μαυράτσα ότι «παρόλο που ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός τροφοδοτείται και ενδυναμώνεται από την τουρκική αδιαλλαξία και τη συνεχιζόμενη στρατιωτική κατοχή του βορείου τμήματος του νησιού πρέπει να ιδωθεί ως η συνέχεια του αδιάλλακτου εθνικισμού που κυριάρχησε στην ελληνοκυπριακή πολιτική κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα»!

Ο κ. Μαυράτσας είναι ο πρώτος μή σωβινιστής Τούρκος συγγραφέας που ισχυρίζεται τέτοια πράγματα και στη βάση των απόψεών του συμφωνεί με την καθημερινή προπαγάνδα του κ. Ντενκτάς, ότι οι Ελληνοκύπριοι διαπνέονται από τη «Μεγάλη Ιδέα», ότι επιδιώκουν την «Ένωση» και ότι «θέλουν να σφάξουν όλους τους Τουρκοκυπρίους». Στο άρθρο του ο κ. Μαυράτσας αυτό το περιεχόμενο δίνει στον ελληνοκυπριακό εθνικισμό.

Το γεγονός ότι ένας πολιτικά «διαβασμένος» κοινωνιολόγος δε βλέπει καμιά διαφοροποίηση στη νοοτροπία και τις πολιτικές στάσεις των ελληνοκυπρίων μετά την τουρκική εισβολή δεν αποτελεί απλώς έλλειψη ευαισθησίας αλλά και παραγνώριση των συμπερασμάτων ερευνών που έχουν γίνει κατά καιρούς και έχουν δημοσιοποιηθεί[12], δημοσκοπήσεων, επανειλημμένων εκλογών και αποφάσεων του εθνικού συμβουλίου που παρουσιάζουν ένα ποσοστό πέραν του 95% να υποστηρίζει σταθερά μια μετριοπαθή εθνική πολιτική.

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί ότι (α) μεταξύ των ελληνοκυπρίων υπήρξαν και υπάρχουν αντιπαλότητες, οι οποίες όμως δεν οφείλονται σε στάσεις και προσανατολισμούς αλλά πηγάζουν από ένα και μόνο παράγοντα: τη νομή της εξουσίας. Στην τελευταία εικοσαετία είχαμε συνεργασίες και συμπράξεις

μεταξύ όλων γενικά των παρατάξεων και σε καμιά περίπτωση η ιδεολογία δεν εμπόδισε τέτοιες συνεργασίες. (β) οι μάζες των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων είχαν υπερβεί πολύ ενωρίς αρκετούς διαχωρισμούς που κληρονόμησαν από την τουρκοκρατία και βγήκαν με εκπληκτικά λίγα τραύματα από τις συγκρούσεις που τους οδήγησαν οι λαθεμένες πολιτικές του τελευταίου μισού αιώνα καί μπορεί να λεχθεί ότι ακόμη και σήμερα, με τα όσα συνέβησαν, η διχοτόμηση δεν αποτελεί επιλογή των εκατέρωθεν πλειοψηφιών.

Όσος διαχωρισμός υπάρχει είναι αυτός που θέτει στο έδαφος η τουρκική στρατιωτική κατοχή και όσος βρίσκει έδαφος στο μυαλό «πασαλλογήτικων» φανατικών, «από τους οποίος, φυσικά, δεν εξαιρούνται οι κοινωνικοί επιστήμονες».

ΠΟΛΥΒΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

(Αναγκαία διευκρίνηση: Έλαβα γνώση του κειμένου του κ. Σώτου Σιακίδη «Εθνικισμός, αδιαλλαξία και μισαλλοδοξία» (Εξ υπαρχής, αρ. 2, Ιούνιος 1999) που επίσης σχολιάζει το άρθρο του κ. Κ. Μαυράτσα, μετά που ολοκλήρωσα το δικό μου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. G. S. Georgallides, A Political and Administrative History of Cyprus, 1918-1926, Nicosia 1979 και Cyprus and the Governorship of Sir Ronald Storrs: The Causes of the 1931 Crisis, Nicosia 1985.

2. Rolandos Katsiaounis, Labour, Society and Politics in Cyprus during the Second Half of the Nineteenth Century, Nicosia 1996.

3. Robert Holland, Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959, Oxford 1998.

4. Είναι διαφωτιστική η κυπριακή λαϊκή αντίληψη του προπατορικού αμαρτήματος όπως δίνεται στο «τραγούδι του Αδάμ και της Εύας» . Στο τραγούδι αυτό ο Θεός ολοκληρώνοντας το έργο της δημιουργίας εγκαθιστά τον Αδάμ και την Εύα κυρίαρχους τους Παραδείσου με σαφείς οδηγίες:

«Απέ ούλον τον καρπόν να κόψετε να φάτε
εις το πασαλλογήτικον εκεί μόνον μην πάτε
μήν κόψετε από πάνω του μηδέ από τον καρπόν του».

(Βλ. Δημώδη Κυπριακά Άσματα εξ ανεκδότων συλλογών του ΙΘ' αιώνος, εκδ. υπό Θεόδ. Παπαδοπούλλου, Λευκωσία 1975, σελ. 8 κεξ.).

5. Ο χαρακτηρισμός – ρετσινιά για όσους έφευγαν από το κόμμα ήταν ότι «επούστεψαν!»

6. Βλ. Ν. Δ. Μαρωνίτη, «Πολιτική και ποιητική ηθική», Αθήνα 1979. Στην Κύπρο βλ. περίπτωση Παντελή Μηχανικού (1976).

7. Στο βιβλίο του R. Holland, (βλ. πιο πάνω, σημ. 3) υπάρχει (ειδικότερες αναφορές στις σσ. 219, 227, 228, 250 και 253) ένα ολόκληρο σώμα πληροφοριών και αναλύσεων που καταδεικνύουν ότι οι διακοινοτικές συγκρούσεις στην Κύπρο ξεκίνησαν με οργανωμένες απρόκλητες επιθέσεις Τουρκοκυπρίων που κατευθύνονταν από την Τουρκία και ότι ευθύνη για την κατάσταση αυτή φέρει και το βρετανικό αποικιακό καθεστώς που έδειξε (τουλάχιστον) ανοχή.

8. Έχω υπόψη μου την όψιμη τάση της λογοτεχνίας μας η οποία χάρη στο «άπνωμα» από τον πολιτικό και πολιτιστικό πατερναλισμό της Αθήνας και την έλλειψη κριτικής στον τόπο μας έχει επαναφέρει τη θεματική και το ύφος των ανακαλημάτων που «άνθισαν» αμέσως μετά την τουρκική εισβολή και έχει εισαγάγει στοιχεία απαθούς θέασης και μύθου στο θέμα των αγνοοουμένων, δηλαδή έχει εποικοδομήσει πάνω στην ήδη βαρυμένη αυτή πτυχή της ζωής μας το βάρος μιας «-πραγματικότητας εκτός πραγματικότητας».

9. Jaroslav Seifert, On the pathetic and lyric state of mind, (ομιλία κατά την απονομή σ' αυτόν του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας, Στοκχόλμη 1984). Παραθέτω ένα απόσπασμα άνκαι πολλά σημεία της ομιλίας ενδιαφέρουν εδώ: «Of a defeat [pathos] it makes a sacrifice; it elevates the failure and makes it an event that is a component of a larger entity, an event that had and that retains its meaning and fullfil its task as a partial movement toward the goal that was to be achieved and that, perhaps, one day will be achieved. So long as we retain our pathos, we retain our hope. Pathos cannot be finally conquered; it survives its setbacks. Both the pathos of the individual and the pathos of the nations survive setbacks, with seriousness, pride, and dignity. It is above failure».

10. Πλουτής Σέρβας, «Κοινή Πατρίδα», Λευκωσία 1996.

11. Βλ. το σημείωμά μου με την ευκαιρία της επετείου της ιστορικής σύγκρουσης Αδάμαντος-ΑΚΕΛ στις σημαντικές δημοτικές εκλογές της 13. 5. 1953, (Εφημ. «Πολίτης», στις 13.5.1999). Ενδιαφέρον υλικό για τα γεγονότα αυτής της περιόδου αλλά και για πολλά άλλα που σχολιάζονται σ' αυτό τό σημείωμα μπορεί να βρει ο αναγνώστης στην «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου, 1878–1978» των Π. Παπαδημήτρη – Π. Πετρίδη, εκδ. Επιφανίου». Δυστυχώς η άρνηση του ΑΚΕΛ να επιτρέψει σε μελετητές να έχουν πρόσβαση στα αρχεία του σε μια εποχή που κι αυτή ακόμη η εκκλησία έχει ανοίξει τα χαρτιά της στην έρευνα εμποδίζει μια πλήρη γνώση της ιστορίας της εποχής.

12. Πρόχειρα μπορώ να αναφέρω την επιστημονική έρευνα που διενήργησε αμέσως μετά την εισβολή ομάδα κοινωνιολόγων και άλλων επιστημόνων με επικεφαλής τον κ. Τάκη Ευδόκα για τις στάσεις των προσφύγων. Ακολούθησαν άλλες με εξειδίκευση στις γυναίκες, τους νέους και άλλες ομάδες του πληθυσμού.

Παρασκευή
1η Οκτωβρίου
1999
στις 8.30 μ.μ.

Μικρή γιορτή
για την ημέρα της
Ανεξαρτησίας
μαζί με την υποδοχή
του 5ου τεύχους του
«Εξ υπαρχής»,
στο οίκημα
του περιοδικού
Αρχ. Μακαρίου Γ - 127
Καϊμακλί

Περιοδικό Εξ Υπαρχής, Τεύχος 7, Δεκέμβρης 1999.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Ελληνοκυπριακός Εθνικισμός και ο Καίσαρ Μαυράτσας

Τάκη Κονή

Σε άρθρο του που δημοσιεύθηκε στο τεύχος 4 του ΕΞ ΥΠΑΡΧΗΣ ο Πολύβιος Νικολάου εμβρίθει (ως άρμοζε για τον Πολύβιο) στα θέματα που ήγειρε - με ένα μικρό σημείωμα του στο πρώτο τεύχος ο Καίσαρας Μαυράτσας - και στην εμβρίθεια του απάνω λέει και τα πιο κάτω, χωρίς δυστυχώς να τα συσχετίζει με τον Καίσαρα Μαυράτσα.

*«Εύχομαι να ζήσω να δω έναν ιστορικό με την ίδια επάρκεια να αποκαθιστά την ιστορική αλήθεια και για τους **καημένους** τους Αμαθούσιους και τους Κουριείς που η **αλαφρόκαρδη** εξιστόρηση του Ηρόδοτου για την κυπριακή επανάσταση εναντίον των Περσών, τους κρατεί για δυόμισυ χιλιάδες χρόνια τώρα στο πυρ το εξώτερον της κυπριακής ιστορίας».*

Στο σημείωμα μου αυτό θα ήθελα να εξετάσω πόσον «αλαφρόκαρδη» ήταν η μεταχείριση (από τον Πολύβιο Νικολάου) του Καίσαρα Μαυράτσα, που θα τον κρατήσει και αυτόν όπως και τους Αμαθουσίους (και σχεδόν για τους ίδιους λόγους) για αιώνες στο πυρ το εξώτερον της κυπριακής φιλολογίας. Δεν ανησυχώ και δεν θα ασχοληθώ με τους άλλους, γιατί κατανοώ πως για τον εθνικισμό τους, που ανελέητα εκθέτει ο Μαυράτσας, τα κείμενα του είναι ανάθεμα. Ανησύχησα όμως, για τον Πολύβιο Νικολάου - στην πατρότητα του οποίου ανήκει τουλάχιστον η ονομασία του Νεοκυπριακού Συνδέσμου - γιατί δεν τον ήξερα για εθνικιστή εφόσον τα ποιήματα του, τα κείμενά του και όλος ο βίος του, όχι μόνο δεν εκφράζουν αλλά δεν τον έφεραν ποτέ ούτε καν κοντά στον εθνικισμό. Επιπλέον γράφει, όπως υπέδειξα πιο πάνω, πάντα με εμβρίθεια, η οποία για τους πολλούς πείθει δυστυχώς από χέρι.

Πόσο λοιπόν αλαφρόκαρδη ήταν η μεταχείριση; Φυσικά δεν θα ασχοληθώ με την εμβριθή, μακροσκελή φιλολογία, που περιβάλλει την ουσία, γιατί ενώ αναγνωρίζω τη ανωτερότητα και την αξία της ως τέτοια, την βρίσκω αχρείαστη για να μην πω άσχετη με την καταδίκη του Καίσαρα Μαυράτσα.

Οι απευθείας αναφορές δεν πείθουν, γιατί τες χαρακτηρίζει η γενικότητα και η υπερβολή. Δυο παραδείγματα:

1. Δεν βλέπω πως (και ο Πολύβιος Νικολάου δεν μας παραθέτει επιχειρήματα) ο κ. Μαυράτσας «υιοθετεί μια μη ιστορική θεώρηση», τη στιγμή που ο άνθρωπος αναφέρεται συνεχώς στην ιστορία. Ούτε φαίνεται από το κείμενο του αν η προσέγγιση του είναι «παρα-ταξιακή» ή «απλώς ταξική». Αυτές είναι γενικότητες που δεν τεκμηριώνονται αλλά απλά προβάλλονται για να συνδέσουν το ουσιώδες μέρος του άρθρου με την αχρείαστη για το επίμαχο θέμα εισαγωγή του άρθρου για την πολιτική ιστορία και τες κομματικές ηγεσίες της Κύπρου. Αφήνω την «μανιχαϊκή» κοινωνιολογία, ειλικρινά την αφήνω.

2. Η υπερβολή μπορεί να εντυπωσιάζει αλλά δεν ανήκει σε εμβριθές κατά τα άλλα άρθρο. Δεν βλέπω τίποτε το «καφκικό» ούτε το ηρωικό στην απλή διαπίστωση του Μαυράτσα, ότι οι κοινωνικοί επιστήμονες δεν εξαιρούνται από τα θύματα του εθνικιστικού ζήλου και φανατισμού. Άλλο πράμα αν ξέρει κάποιος ότι ο Μαυράτσας είναι πράγματι «καημένος» σαν τους Αμαθουσίους και αρνιέται να του το αναγνωρίσει.

Έρχομαι τώρα στο κυρίως θέμα, που είναι η κριτική του Καίσαρα Μαυράτσα για τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό. Εδώ το πρόβλημα ανάγεται (α) σε μια παρεξήγηση και (β) στην αδυναμία που διακατέχει γενικά τους φιλολόγους να ξεχωρίσουν μεταξύ εθνικισμού και εθνισμού.

(α) Η παρεξήγηση είναι ότι ο Μαυράτσας γράφει για τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό και όχι για τους ελληνοκύπριους. Γιατί σίγουρα δεν είναι όλοι οι ελληνοκύπριοι εθνικιστές. Αν ήταν όλοι, δεν θα χρειαζόταν να γίνει η διάκριση ούτε θα υπήρχε αυτό το βασικό και ξεκάθαρο σχίσμα στις προσεγγίσεις και την πολιτική ζωή των ελληνοκυπρίων. Γι' αυτό δεν χρειάζεται να ενοχλούμαστε όλοι οι ελληνοκύπριοι όταν κατηγορείται ο εθνικισμός μερικών, για πολλά από τα δεινά του λαού μας αλλά να αφήσουμε τους εθνικιστές να αναλογιστούν τα εγκλήματα τους και να απολογηθούν στο λαό και την ιστορία.

(β) Η αδυναμία του φιλολογικού κατεστημένου της Κύπρου (και λιγότερο της Ελλάδας) να διακρίνει μεταξύ των ιδεολογικο-πολιτικών κινημάτων του εθνικισμού

και της εθνικής παράδοσης και ταυτότητας των λαών, διαιωνίζει μιαν αχρείαστη για τους πιο πολλούς από μας αντιπαράθεση, που αποτελεί τροχοπέδη για το πολιτιστικό και πολιτικό μας μέλλον. Ο Μαυράτσας και όλοι οι επιστήμονες που επισημαίνουν τη καταστροφική ιδιότητα και επιρροή του εθνικισμού, δεν αποκλείουν από κανένα λαό να έχει την εθνική του ταυτότητα και να αναπτύσσει και να προβάλλει τα εθνικά του ιδεώδη και την εθνική του παράδοση. Όταν όμως όλα αυτά τύχουν εκμετάλλευσης από κάποιο κίνημα η ιδεολογία με πολιτικοοικονομικές επιδιώξεις και στόχους, τότε μιλάμε για καταστροφικό εθνικισμό. Και οι κύπριοι της δικής μας γενιάς που βίωσαν αυτό το βιασμό του εθνισμού μας ξέρουμε καλύτερα. Και δεν χρειαζόμαστε φιλολογικές αναλύσεις, ούτε ακόμα κοινωνιολογικές. Προ πάντος μας εκπλήσσει και θεωρούμε τουλάχιστον φτηνή, την επίκληση της θυσίας του Γρηγόρη Αυξεντίου για να επικριθούν οι επικριτές του εθνικισμού. Εξ' άλλου μόνο ζημιά κάνουν απόλυτες τοποθετήσεις, όπως η πιο κάτω:

*«Όλη η ιστορία **δική μας και ξένη,** σε καμιά περίπτωση δεν έχει κατηγορήσει τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό ως ένοχο για τα παλαιότερα και πολύ περισσότερο για τα γεγονότα του 1974»* (υπογραμμίσεις δικές μου).

Ποια δική μας και ποια ξένη ιστορία διαβάζει; Ιδιαίτερα όταν μιλά για το 1974, η δική μας γενιά την έζησε την ιστορία και την κατάγραψε και καταδίκασε τελεσίδικα, με ιστορικά τεκμήρια την εθνικοφροσύνη. Αυτό το παραδέχονται ακόμα και οι πιο πολλοί νούσιμοι εθνικιστές, που για αυτό ακριβώς τον λόγο σταμάτησαν από τότε να αποκαλούν τους εαυτούς τους εθνικόφρονες. Και πως μπορεί να παραγνωρίζει οποιοσδήποτε στην Κύπρο το γεγονός ότι ο χαμός της μισής μας πατρίδας και τα άλλα προβλήματα που μας δημιούργησαν«τα γεγονότα του 1974» (και γιατί να μην τα αποκαλούμε με το όνομα τους, πραξικόπημα και εισβολή;) αφέθηκαν να εδραιωθούν από τη διεθνή κοινότητα και διαιωνίζονται επειδή ακριβώς υπάρχει, όχι μόνο ιστορική αλλά και κοινή αντίληψη μεταξύ των ξένων, ότι την τουρκική εισβολή και τη συναφή απραξία μέχρι σήμερα της διεθνούς κοινότητας, προκάλεσε το πραξικόπημα που στήριξαν και συνέδραμαν οι εθνικιστές. Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε όλοι μας ότι οι αλαφρόκαρδες προσεγγίσεις σ' αυτά τα θέματα αναπαράγουν αχρείαστες αντιπαραθέσεις μεταξύ μας, που μπορεί να αποκρύβουν μια βαθειά κρίση η οποία υποσκάπτει το κυπριακό πνευματικό και πολιτικό μέλλον, με αμφισβητήσεις της ταυτότητας των κυπρίων και την οντότητα του κράτους τους που πραγματιστικά και ιστορικά είναι υπαρκτές και απαραίτητες.

Τέλος, το να ισχυριζόμαστε ότι μόνο ο κ. Ντενκτάς και ο κ. Μαυράτσας, ως ο «πρώτος μη σωβινιστής Τούρκος συγγραφέας», κατηγορούν τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό για την τραγική ιστορική πραγματικότητα που ζούμε σήμερα εμείς οι Κύπριοι, είναι και πάλι φτηνή επίκληση πολιτικολογίας για να αντιμετωπισθούν οι απόψεις ενός κοινωνικού επιστήμονα. Ενθαρρύνεται έτσι μια αυταπάτη του πολιτικού και πνευματικού εθνικιστικού κατεστημένου μας, που παρεμποδίζει την ρεαλιστική αντικειμενική αντίκρυση και χειρισμό των τραγικών εξελίξεων στον τόπο μας και μας οδηγεί στην μονιμοποίηση και νομιμοποίηση της διχοτόμησης της μικρής πικρής πατρίδας.

Απολογούμαι ή ευχαριστώ τον Πολύβιο Νικολάου γιατί χρειάστηκε σε μερικά σημεία να μιμηθώ το απαράμιλλο καυστικό φιλολογικό του ύφος. ∪

Μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα

Σοφία Ιγγλέση

Η συμμετοχή στην προϋπηρεσιακή είναι μια επώδυνη ψυχολογική εμπειρία η οποία όμως λόγω του ψυχικού πόνου γεννά σκέψεις και προβληματισμούς.

Μετά από τόσα χρόνια υποαπασχόλησης, αλλά πάντα πνευματικής εγρήγορσης πλησίασε η πολυπόθητη μέρα της απόκτησης μιας επαγγελματικής ταυτότητας. Πλησίασε η μέρα δικαίωσης των γονιών μου που με χίλιες δυο στερήσεις με σπούδασαν. Πλησίασε η μέρα που πίστευα ότι το σύστημα θα αναγνώριζε τον κόπο μου να μείνω - όλα αυτά τα 6 χρόνια αναμονής - σε εγρήγορση για να μη ξεχάσω αυτά που σπούδασα και ταυτόχρονα να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου με εμπειρίες.

Τελικά όλα αυτά αποδείχτηκαν φρούδες ελπίδες. Αυτοί που προσπαθούν να αποκτήσουν αυταξία μέσα από την αναρρίχηση τους στην ανώτερη εκπαίδευση (πανεπιστημιακή) και αυτοί που προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τις κοινωνικές συνθήκες για να αυξήσουν την εξουσιαστική δύναμη τους (οι πολιτικοί) βάλθηκαν να με κάνουν καλύτερη επαγγελματία ή να μου αποδείξουν ότι οι σπουδές ποτέ δεν θα είναι το χαρτί της κοινωνικής κινητικότητας αν δεν το θέλουν αυτοί που εξουσιάζουν.

Και όλα αυτά με θέτουν μπροστά σε ένα βασανιστικό δίλημμα να μείνω στην προϋπηρεσιακή και να καθιερώσω με τη συμμετοχή μου όλους αυτούς τους στόχους ή να απέχω.

Βέβαια υπάρχει και μια τρίτη λύση, η λύση των σοφρώνων) να παραμείνω σιωπώντας και προσπαθώντας να περάσω αυτές τις αντικειμενικές εξετάσεις.

Τι θα γίνουν όμως οι επόμενοι θα πρέπει μετά από τέσσερα ή και περισσότερα χρόνια σχεδόν αν έχουν κάνει και μεταπτυχιακά να κριθούν από τους πάνσοφους καθηγητές αν μπορούν να γίνουν εκπαιδευτικοί ή όχι. Γιατί βέβαια θα πρέπει να αντιδράσω εγώ και να τους προστατέψω εγώ; Όταν όλα είναι προδομένα, εδώ ακόμη και ο ΣΥΠΑΕΚ το επίσημο συνδικαλιστικό όργανο δεν μπήκε στο κόπο να ενημερώσει τους μέλλοντες πτυχιούχους (φοιτητές) για το τι τους περιμενει, αλλά αποφάσισε γι' αυτούς ότι είναι καλύτερη προϋπηρεσιακή γιατί αλλιώς θα καταργηθεί ο κατάλογος.

Βαρέθηκα να συμβιβάζομαι. Τι να κάνω όμως θέλω να γεννήσω και να μεγαλώσω παιδιά. Ακόμη δεν ξέρω τι να κάνω.

Αυτό που ξέρω είναι ποιος είναι ο σωστός, από άποψη ψυχολογική και παιδιαγωγική, τρόπος αξιολόγησης. Ποιος θα μ' ακούσει; ∪